

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ НА ПРИКЛАДІ ВНЗ

Досліджуються системи фінансування закладів вищої освіти в провідних світових державах, визначається середній рівень фінансування даної галузі по країнах як величина частки від ВВП. Аналізуються видатки Міністерства освіти і науки України на освіту з 1997 року. Розглядаються особливості бюджетного фінансування навчальних закладів країн з різним територіальним устроєм. Досліджується феномен освіти як приватного, суспільного та змішаного блага

Постановка проблеми. Стан та розвиток вищої освіти (і, як наслідок, науки) кожної країни є важливим індикатором для встановлення її поточного та майбутнього стану з різних аспектів. Освіта (а особливо – вища) є підґрунтям, базою для подальших наукових розробок. Наукові розробки є рушійною силою інновацій, що позначаються на економічному розвитку країни. Освіта, з рештою, продукує нові знання. Знання ж відкривають можливості технологічного та економічного лідерства.

На сьогодні багато економістів відмічають важливість знань і економіки знань, приймають такий рух як загальний напрям розвитку цивілізації. Велике значення тепер має підвищення кваліфікації громадян та нарощення інтелектуального капіталу.

Не маючи сумнівів в ролі та значенні освіти для нашої та інших країн постає питання інвестора в розвиток освітньої галузі. Освіта як благо поєднує в собі ознаки суспільні та приватні. Тому і фінансування наразі присутнє як державне, так і недержавне. В різних країнах в різних пропорціях, на різні цілі та в різноманітних формах. Можливо, для розвитку української вищої освіти є сенс вивчити міжнародний досвід фінансування та спробувати пристосувати найбільш вдалі його елементи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми обліку та фінансування в установах освіти досліджуються в працях Т.В. Каневої, С.В. Сисюк, В.І. Лемішовського, проблеми управління вищим навчальним закладом та системи вищої освіти в цілому розглядають Н.І. Верхоглядова, В.М. Огаренко, В.О. Желябін, В.В. Сиченко, М.М. Білинська, І.Г. Шавкун, О.Є. Кузьмін та інші. Тематика досліджена багатьма науковцями, висвітлені питання стратегічного управління вищим навчальним закладом та його конкурентоспроможністю, удосконалення фінансового механізму інвестування в освітню галузь та механізми регулювання системи освіти, особливості розвитку недержавних освітніх закладів. Однак на сучасному етапі розвитку України й досі не визначено стратегію розвитку вищої освіти, недостатньо обґрунтована система фінансування ВНЗ.

Мета дослідження. Визначення основних моделей фінансування державних закладів вищої освіти в провідних країнах світу та питомої ваги різних джерел фінансування, а також характеристика фінансування державних ВНЗ в Україні.

Викладення основного матеріалу дослідження. В Україні державні заклади вищої освіти отримують фінансування з Державного бюджету (з загального та спеціального його фондів), вони є бюджетними установами, а також реєструються як неприбуткові організації.

Однак освітні установи в світі не завжди мають статус бюджетних та неприбуткових. Взагалі, можна виділити три базових типи фінансування вищої школи у світі:

- 1) ВНЗ, діяльність яких фінансується виключно за рахунок державних коштів;
- 2) фінансування виключно за недержавні кошти;
- 3) використання змішаного фінансування у різних пропорціях.

В багатьох країнах особливості фінансування освіти пояснюються з традиційної, історичної та соціокультурної точок зору. В середині цих типів можливі різні комбінації факторів, які склалися в силу історичних або соціокультурних обставин, наприклад, близькість до технопарків та бізнес-інкубаторів (як в США), подальше працевлаштування випускників (як для державних ВНЗ Японії), надання можливості відстрочки оплати за навчання (Австралія, Шотландія) тощо.

Моделі фінансування можна згрупувати по країнах за основними ознаками (табл.1).

Для аналізу та групування країни були обрані наступним чином:

1) в західноєвропейському блоці обрані представники скандинавських країн із соціалістично-спрямованою економікою (Швеція, Данія), країни з майже тисячолітніми традиціями вищої школи (Франція, Італія, Іспанія) та не континентальна модель освіти (Великобританія, Шотландія), найбільш розвинена економіка ЄС (Німеччина), економіка в кризовому стані (Португалія), окрім того в більшості західноєвропейських країн донедавна плата за навчання була відсутня, але всі вони за останні 10-15 років поступово ввели платне навчання;

2) в північноамериканському та океанському блоці найяскравіші представники Сполучені Штати Америки, лідерство в освіті та науці яких ніхто не піддає сумніву, Канада як країна з двома офіційними мовами та великою українською діаспорою – освітня модель якої створена вихідцями із Старого світу; Австралія як колишня колоніальна англійська острівна країна, система освіти якої сформована без прямого впливу сусідніх держав;

3) країни Центральної Європи – країни колишнього соцтабору: Польща – як найбільш схожа на українську економіка з давніми освітніми традиціями, Словаччина – як представник розділеної країни, Болгарія – як типова центральноєвропейська країна;

4) в східноєвропейській групі увійшли країни колишнього СРСР: Білорусь як країна з модифікованим тоталітарним режимом, Грузія як країна із великими внутрішніми протистояннями, наслідками військового конфлікту та агресивною зовнішньою політикою, Казахстан як країна, що найбільш динамічно розвивається з-поміж країн колишнього СРСР, Молдова як країна із внутрішніми територіальними проблемами та значним впливом комуністичних сил, Росія – як найбільший сусід і значний центр науки і освіти в Східній Європі.

Таблиця 1. Основні характеристики моделей фінансування вищої освіти в світі

Групи країн	Характерні ознаки моделі країни світу	Видатки частини ВНЗ фінансує держава	Видатки частини ВНЗ фінансує приватний сектор	Існують державні гранти студентам на навчання	Надаються пільгові кредити на навчання та інші потреби	Надається відстрочка оплати до кінця терміну навчання
1	2	3	4	5	6	7
Західно-європейські	Великобританія	+ [34]	+ [47]	+ [41]	+ [41]	-
	Данія	+ [43]	+ [43]	+ [43]	+ [43]	-
	Італія	+ [18]	+ [18]	+ [18]	- [18]	-
	Іспанія	+ [44]	+ [44]	- [44]	+ [25, с.89]	-
	Нідерланди	+ [58]	+ [58]	+ [58]	+ [69]	-
	Німеччина	+ [42]	+ [70, с.108]	+ [42]	+ [42]	-
Португалія	+ [57, с.65]	+ [57, с.65]	+ [68]	+ [68]	-	

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
Західно-європейські	Швеція	+ [45]	+ [45]	+ [45]	+ [45]	-
	Шотландія	+ [46]	+ [46]	+ [46]	+ [49]	+ [57, с.66]
	Франція	+ [63]	- [63]	+ [63]	- [74]	-
Північно-американські та океанські	Австралія	+ [40]	+ [40]	+ [39]	+ [76]	+ [57, с.66]
	США	+ [37]	+ [38]	+ [74]	+ [74]	-
	Канада	+ [50]	+ [50]	+ [50]	+ [19]	-
Колишні країни соцтабору – центрально-європейські	Болгарія	+ [59]	+ [59]	+ [28]	+ [28]	-
	Польща	+ [23]	+ [23]	+ [23]	+ [23]	-
	Словаччина	+ [21]	+ [21]	+ [71]	- [71]	-
Країни колишнього СРСР – східно-європейські	Білорусь	+ [36]	+ [36]	+ [56]	+ [31]	-
	Грузія	+ [60]	+ [60]	+ [61]	+ [24]	-
	Казахстан	+ [67]	+ [67]	+ [67]	+ [30]	-
	Молдова	+ [22]	+ [22]	+ [56]	+ [26]	-
	Росія	+ [17]	+ [17]	+ [29]	+ [32]	-
	Україна	+ [27]	+ [52]	+ [51]	+ [55]	-

Лісабонський саміт в березні 2000-го року встановив перед країнами Європейського Союзу вельми амбіційне завдання – створити за 10 років найбільш конкурентоздатну світову економіку, розвинену “економіку знань”. Для цього було необхідно підвищити якість та ефективність національних систем освіти і професійної підготовки, надати кожному громадянину ЄС доступ до вищої освіти в будь-якій країні за його вибором і зробити європейську освіту доступною для громадян інших, несередньоевропейських країн [28]. Отже, європейська спільнота віддала належне ролі та значенню освіти та знань в цілому для розвитку цивілізації. На сьогодні для іноземних студентів дійсно створено багато умов для отримання вищої освіти в країнах Європейського Союзу (гранти, стипендіальні програми тощо), як і для громадян ЄС – почувати себе вільно при виборі ВНЗ (врахування раніше вивчених курсів за кредитами в університетах об’єднаної Європи).

Згідно із даними про структуру видатків на вищу освіту в країнах – членах ЄС, які були опубліковані в офіційному документі Співтовариства, витрати на навчання одного студента/докторанта в цілому корелюють з таким показником національного багатства, як ВВП на душу населення [7]. А це означає, що з розвитком економіки країн об’єднаної Європи буде стабільно розвиватися і вища освіта.

З урахуванням нових змін в розвитку вищої освіти спостерігається, з одного боку, – розширення автономії ВНЗ та, з іншої, – посилення контролю за якістю освіти, які являють собою два взаємодоповнюючі процеси, що дозволяють підтримувати баланс інтересів в системі функціонування та фінансування університетів.

Джерела фінансування державних закладів вищої освіти різняться по країнах, однак питома вага державних асигнувань все ж доволі суттєва (рис. 1).

Не дивлячись на неоднозначне відношення, багато країн ввели плату за вищу освіту. Разом з тим, не дивлячись на збільшення приватних капіталовкладень в вищу освіту більшості розвинутих країн, значення державних видатків на такі цілі освіти в стратегії розподілу бюджетних коштів все ж зростає. В багатьох країнах студентські позики мають давню традицію. Часто позики виступають у формі додаткового джерела, поряд із грантами та стипендіями. Однак проявляється стійка тенденція збільшення їх пропорції.

Частка державних видатків на вищу освіту в більшості країн ОЕСР перевищує 1% ВВП. Співвідношення державного та приватного фінансування варіюється від 90% в Німеччині, Австрії та Італії до 50 та 75% в США, Австралії, Японії та Канаді [62].

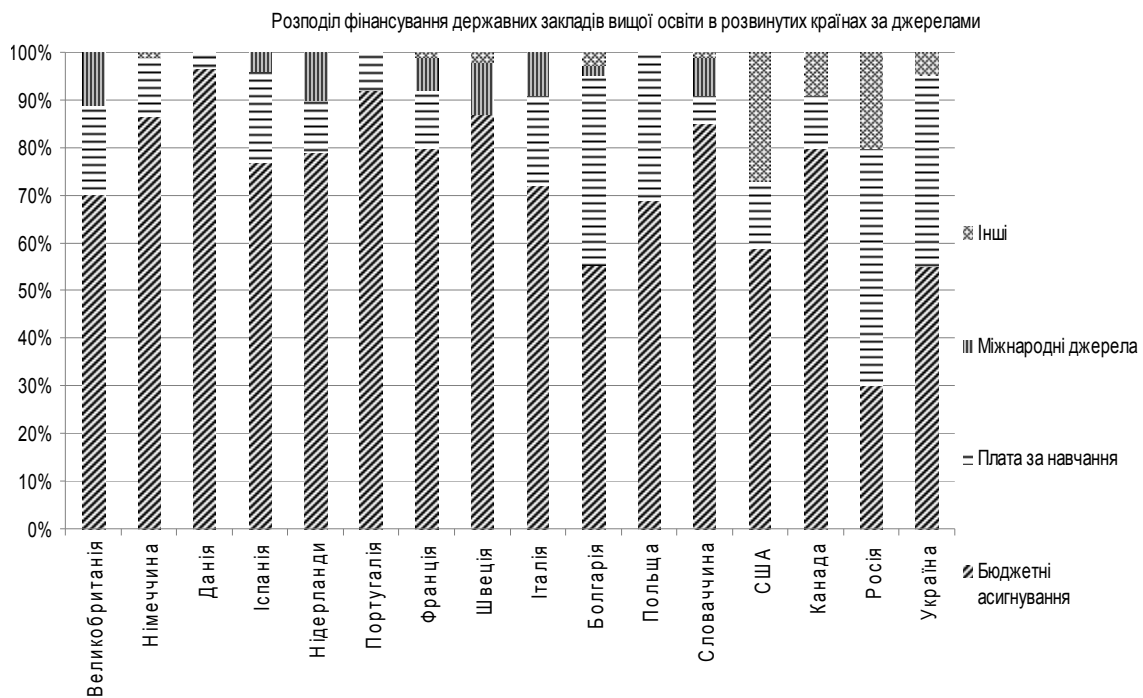

Рис. 1. Розподіл фінансування закладів вищої освіти в розвинутих країнах за джерелами [28, 33, 35]

Фінансова підтримка студентам в більшості країн є комбінацією систем грантів та пільгових кредитів (США, Канада, більшість європейських країн). Іноді вона доповнюється різними видами виплат для часткового покриття оплати за навчання (наприклад, Бельгія, Іспанія, Франція, Італія та Португалія). Найважливішим явищем в фінансуванні вищої школи стало введення освітніх позик (кредитів). Кредити надаються студентам та батькам кредитними установами на звичайних умовах або під гарантії держави. Нещодавно в деяких ВНЗ з'явився новий різновид кредиту, який надає сам навчальний заклад.

Таким чином, можна зробити висновки, що всі розглянуті країни: інвестують державні кошти в освітню галузь (в різній формі), мають різні пропорції недержавного фінансування ВНЗ (приватні кошти, міжнародні інвестиції), створюють і застосовують механізми для більш широкого залучення населення до отримання вищої освіти (розглянуті різні стадії впровадження – пільгові кредити, державні гранти на навчання, інші форми допомоги).

Українська модель освіти здебільшого дісталася в спадок від СРСР, але нові ринкові умови вимагали введення додаткових джерел фінансування, окрім

державного бюджету країни. Тому зараз в Україні присутні і чисто приватні ВНЗ, і заклади із змішаним фінансуванням, причому частка коштів приватного сектору складає від 30% і більше. Інші засоби допомоги студентам в Україні ще не знайшли використання, хоч деякі і закріплені законодавчо (державні пільгові кредити на навчання, надання відстрочки у сплаті тощо), механізм надання державних грантів також не достатньо розвинений і не доступний для широкого загалу. Задеклароване наближення до стандартів європейської освіти та участь в Болонському процесі досі спирається на недостатньо стійкий економічний фундамент.

Освіта (в т.ч. вища) як благо, може мати різні статуси: приватне благо, суспільне благо, чи змішане суспільне благо з приватним капіталом [65, с.22]. Наукова думка розглядає освіту як на певне благо у відомих економічних концепціях та підходах (рис.2). Спираючись на наступну класифікацію освіти як блага, можна робити певні припущення щодо рівня державного фінансування вищої школи. Звичайно, початкова та середня освіта не може бути чистим приватним благом, оскільки повинна бути доступна широкому загалу.

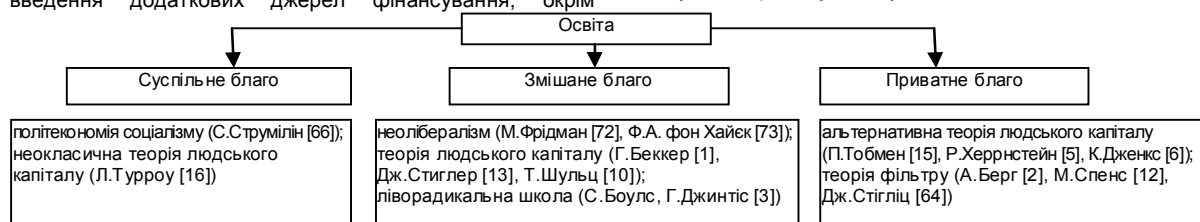

Рис.2. Класифікація освіти як блага відповідно до економічних концепцій

Суспільне благо фінансуватиметься за рахунок коштів всього суспільства (через механізми розподілу видатків державного бюджету), приватне – лише за рахунок прямих споживачів даного блага (чи зацікавлених осіб – роботодавців тощо), змішане благо буде отримувати фінансування з обох джерел у різних пропорціях. Наприклад, представниками неоліберальної течії [72, 73] вищий навчальний заклад вважається підприємством з надання освітніх послуг. Для всіх обраних країн освіта є змішаним благом, однак найбільш тяжіють до освіти як суспільного блага – Данія, Португалія, Швеція, Німеччина та Словаччина, а як до приватного – Росія, Болгарія, США та Україна.

Щодо бюджетного фінансування, то до його специфічних особливостей належать [48]:

1) кошти на покриття витрат відпускаються тільки з одного бюджету за підпорядкованістю підприємства, установи чи організації. Виняток становить фінансування загальнодержавних заходів: боротьба з епідеміями, ліквідація втрат від катастроф і стихійного лиха тощо;

2) бюджетні установи фінансуються на основі встановлених економічно і науково обґрунтованих нормативів залежно від сфер діяльності.

В Україні бюджетне фінансування заклади освіти отримують через органи Державного казначейства України. Взагалі, існують три системи касового виконання бюджету: казначейська, банківська та змішана. На початку століття касове виконання бюджету здійснювало казначейство. З розвитком кредитної системи, різноманітних банківських установ касове виконання бюджету в багатьох країнах було покладено на банки, а в ряді країн (наприклад, в Японії, Великобританії) – на центральний банк, в США – на банки федеральної резервної системи. Однак у Франції продовжує діяти казначейська система, при якій зібрані кошти

перераховуються на рахунок уряду в Банк Франції. В Німеччині на рівні федерації та земель використовується банківська система касового обслуговування бюджету, на рівні общин – казначейська.

В США державна установа – це юридична особа, якою управляє держава. Зазвичай державна установа має опікунську раду, яка управляє установою і раду директорів – державних службовців, яких призначає держава на визначений термін. У американському законодавстві, в залежності від того, чи установа державна або приватна визначається, яким вимогам вона повинна відповідати. Нараховується п'ять головних чинників, які використовуються судами, щоб визначити, чи є установа державною або приватною і чи суд має юрисдикцію в цьому випадку: наскільки держава контролює установу; скільки державних коштів використовується для підтримки діяльності установи; яка частка власності установи належить державі; чи має установа статус звільненої від податків; чи є контракт між державою і установою.

Різниця в бюджетному фінансуванні по країнах полягає ще й в неоднаковому територіальному устрої, в унітарних державах місцеві бюджети входять у загальнодержавний, а в федеративних кожна одиниця має власний не пов'язаний з іншими бюджет. Наприклад, в Канаді федеральний уряд фінансує наукові дослідження, а бюджети провінцій фінансують державну освіту [8]. В Німеччині питання освіти знаходяться під контролем земель як суб'єктів федерації [11]. В США фінансування вищої освіти на рівні штату відбувається за рахунок бюджету штату [14]. В Великобританії сфера освіти фінансується з бюджетів місцевих органів [9]. В Італії обов'язки з фінансування закладів освіти лежать на бюджетах регіонів [4].

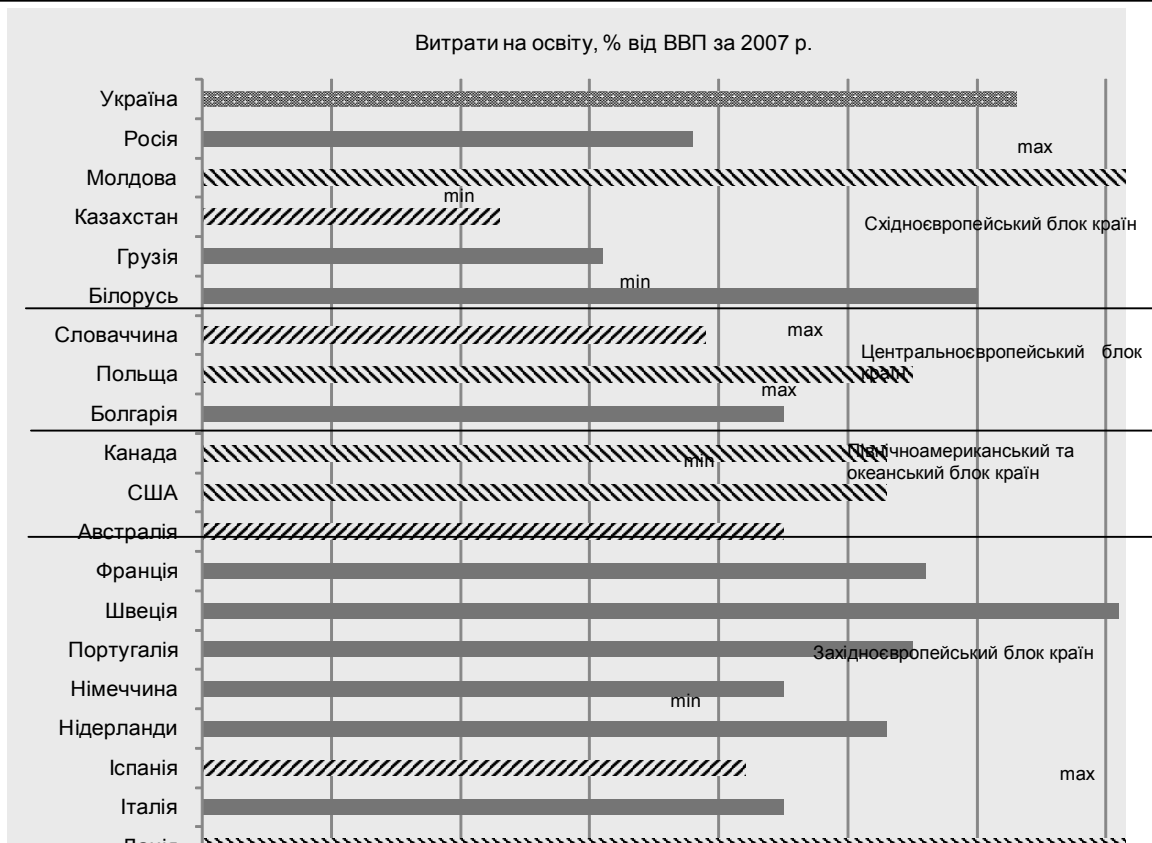

Рис.3. Витрати на освітню галузь по регіонах світу, у % до ВВП відповідної країни [54]

Відомо, що освіта (поряд з іншими суспільними благами) належить до феномену "фіаско ринку", тобто чисті ринкові механізми нездатні задовольнити потреби, які неможливо виміряти в грошах і перетворити в попит, для вирішення таких проблем необхідно державне втручання. Тому в усіх країнах світу, в тому числі і в Україні існує державне фінансування закладів освіти поряд із недержавним. Але яку саме частку витратків повинна фінансувати держава, а яку приватний сектор – вирішує кожна країна самостійно (рис.3).

За обраними раніше країнами можна зробити висновок, що в західноєвропейському блоці найбільші бюджетні асигнування здійснює Данія, найменші – Іспанія. Таке співвідношення закономірне, і підтверджується різницею в соціальній політиці країн. В північноамериканському блоці витатки США та Канади майже рівнозначні, що каже про близькість обох країн. В центральноевропейському блоці найбільше бюджетних коштів на освіту витрачає Польща, найменше –

Словаччина, що також підтверджує критерії вибору. Для східноєвропейського блоку більший відсоток витратків на освіту має Молдова, а найменший – Казахстан, такий результат каже про явно виражену стратегію одної з країн, її орієнтацію на соціальну сферу. Лідерство у відсотковому співвідношенні є лише відносним, абсолютні величини фінансування галузі в Молдові та Казахстані є не порівняними.

В США, де мешкають 4% дітей та молоді світу, на сферу освіти приходить 28% світового бюджету. Таке відсоткове співвідношення пояснюється великою кількістю студентів в цій країні та високою вартістю вищої освіти. Фактично США є найбільшим інвестором в сферу освіти [75].

Якщо проаналізувати статистику по Україні, то витатки Міністерства освіти і науки збільшуються з року в рік (рис.4), і за останні 14 років досягали в 2009 році максимальної частки від загальних витрат державного бюджету (6,48%), а найбільшу частку у ВВП (1,5%) номінально склали в депресивному 1997 р.

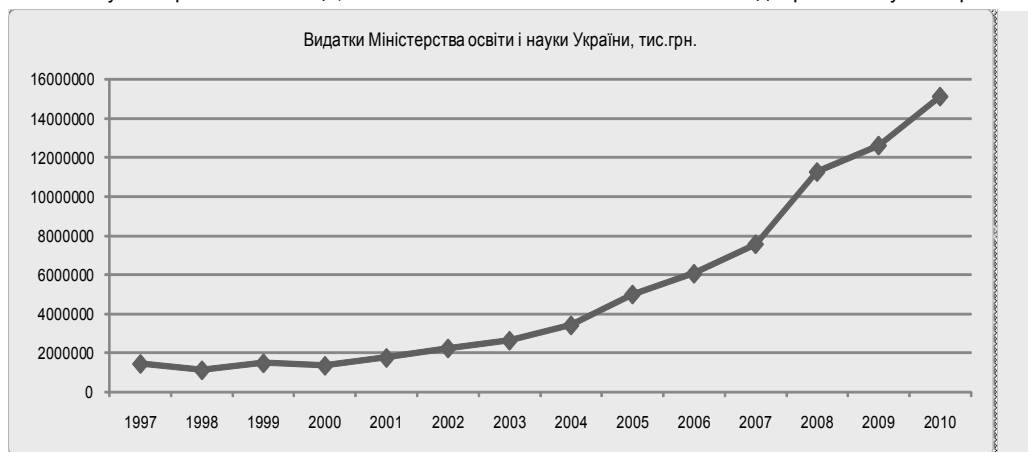

Рис.4. Динаміка витатків Міністерства освіти та науки України за 1997-2009 року*

* – статистичні дані щодо витатків Міністерства освіти та науки України взято з Законів України "Про державний бюджет України" за відповідні роки з 1997 по 2010 рр.

В Україні за рахунок коштів загального фонду державного бюджету фінансується лише частина витрат установи. Для ВНЗ частіше за все це: заробітна плата професорсько-викладацького складу (відповідно норм ставок ПВС до кількості студентів держзамовлення); стипендія студентів, які навчаються за держзамовленням; витрати на забезпечення незахищених категорій студентів (сиріт, інвалідів, малозабезпечених, сімей з дітьми); часткова компенсація витрат на комунальні платежі установи; часткове фінансування видатків на фундаментальні та прикладні дослідження. Фінансування із загального фонду передбачає розподіл видатків за повною їх економічною класифікацією на виконання бюджетною установою основних функцій.

Всі інші витрати бюджетні установи несуть не за рахунок загального фонду бюджету, а за рахунок спеціального. Лише з 2000 р. до державного бюджету були включені кошти спеціального фонду. Доходи спеціального фонду – це надходження від плати за послуги, що надають бюджетні установи згідно із законодавством України, а також кошти, перераховані бюджетним установам для виконання окремих доручень, благодійні внески, гранти та дарунки.

Фінансування бюджетних установ здійснюється виключно на підставі затвердженого в установленому порядку кошторису. Кошторис доходів і видатків – це основний документ, який визначає загальний обсяг, цільове надходження, використання і щоквартальний розподіл коштів бюджетних установ [20, с.37]. Цей основний плановий документ надає повноваження бюджетним установам в площині отримання доходів і здійснення видатків, визначає обсяг і напрямки використання коштів для виконання функцій та досягнення цілей, визначених на рік відповідно до бюджетних призначень.

Отже, Україна має змішане фінансування вищої освіти, причому державна складова фінансування незначно переважає приватну складову. Абсолютна величина видатків державного бюджету на освітню галузь постійно зростає, серед обстежених країн займає четверте місце за часткою державних видатків від розміру ВВП, а по своєму блоку – друге.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Всі розглянуті країни: інвестують державні кошти в освітню галузь (в різній формі), мають різні пропорції недержавного фінансування ВНЗ, створюють і застосовують механізми для більш широкого залучення населення до отримання вищої освіти.

Для всіх обраних країн освіта є змішаним благом, однак найбільш тяжіють до освіти як суспільного блага – Данія, Португалія, Швеція, Німеччина та Словаччина, а як до приватного – Росія, Болгарія, США та Україна.

Україна має змішане фінансування вищої освіти, державна складова фінансування незначно переважає приватну. Абсолютна величина видатків бюджету на освітню галузь постійно зростає, серед обстежених країн займає четверте місце за часткою державних видатків від розміру ВВП, а по своєму блоку – друге, однак механізми допомоги студентам недостатньо розвинені.

Список використаної літератури:

1. *Becker G.S.* The Economic Approach to Human Behavior / *G.S. Becker*. – Chicago, 1976. – 320 p. 2. *Berg I.* Education and jobs: the great training robbery / *I.Berg*. – N.Y.: Percheron Press/Eliot Werner Publications, 2003. – 266p. 3. *Bowles S.* Democracy and Capitalism. Property, Community and the Contradictions of Modern Social Thought / *S.Bowles, H.Gintis*. – London: Routledge&Kegan Paul, 1987. – 37p. 4. *Emiliani N., Lugaresi S., Ruggiero E.* "Italy" // "Fiscal Federalism in Theory and Practice" – Papers, prepared by the staff of the IMF. – Washington: IMF. 5. *Herrnstein R.J.* Quarterly – Atlantic Monthly / *R.J. Herrnstein*. – 1971. – Vol.228. - №3. – P.43-64. 6. *Jencks Gh.* Inequality: A Reassessment of the Effect of Family AND Schooling in America / *Gh. Jencks*. – N.Y.: Harper, 1972. – 399p. 7. Key Data on Higher Education in Europe / European Commission. Brussels, 2007. [Електронний ресурс]. Режим доступу: Eurydice: The

Information Network on Education in Europe, <http://www.eurydice.org/portal/page/portal/Eurydice>. 8. *Krelove R., Stotsky J.G., Vehorn C.L.* "Canada" // "Fiscal Federalism in Theory and Practice" – Papers, prepared by the staff of the IMF. – Washington: IMF. 9. *Potter B.* "United Kingdom" // "Fiscal Federalism in Theory and Practice" – Papers, prepared by the staff of the IMF. – Washington: IMF. 10. *Schultz Theodore W.* Investment in human capital / *Theodore W. Schultz* // American Economic Review. – 1961. – Vol.51. – №1. – P.1-17. 11. *Spahn P.B., Foettinger W.* "Germany" // "Fiscal Federalism in Theory and Practice" – Papers, prepared by the staff of the IMF. – Washington: IMF. 12. *Spence M.* Job Market Signaling / *M. Spence* // The Quarterly Journal of Economics. – 1973. – Vol.87. - №3. – P.355-374. 13. *Stigler G.J.* De quibus non est disputandum / *G.J. Stigler, G.S. Becker* // American Economic Review. – 1977. – Vol.67. - №2. – P.76-90. 14. *Stotsky J., Sunley E.M.* "United States" // "Fiscal Federalism in Theory and Practice" – Papers, prepared by the staff of the IMF. – Washington: IMF. 15. *Taubman P.* Role of Paternal Income in Educational Attainment / *P.Taubman* // American Economic Review. – 1989. – Vol.79. - №2. – P.57-61. 16. *Thurow L.* Investment in Human Capital / *L. Thurow*. – Belmont, 1970. – 145p. 17. *Беляков С.А.* Финансирование системы образования в России. – Москва: МАКС Пресс, 2006, серия "Управление.Финансы.Образование", 304 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecsocman.edu.ru/text/19208971/> – с.7. 18. *Борисенкова А.В.* Система высшего образования стран группы восьми: Италия. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://window.edu.ru/window_catalog/files/r58701/System_higher_education_countries_G8.pdf. 19. *Борисенкова А.В., Перфильева О.В.* Система высшего образования стран группы восьми: Канада. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oecdcentre.hse.ru/material/System_higher_education_Canada.pdf -с.4. 20. Бюджетні установи: бухгалтерський облік та оподаткування. / За ред. *В.І.Лемішовського*. – Львів: Національний університет "Львівська політехніка", "Інтелект-Захід", 2007. – 1104 с. 21. Высшее образование в Словакии. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovakiainvest.ru>. 22. Высшие учебные заведения Молдавии. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moldavia-highschool.ru>. 23. *Гжибовский С.* Высшее образование в Польше в последние 20 лет. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.polit.ru/research/2010/07/15/gzhibovsky.html>. 24. Грузинским студентам будет выдаваться кредит на обучение. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.az/news/georgia/53217.html>. 25. *Животовская И.Г.* Переход к платному высшему образованию в странах Западной Европы / *Животовская И.Г.* Экономика образования. – 2004. - №4. – с. 89. 26. Закон Республики Молдова о молодёжи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pvbmd.ucoz.ru/blog/2007-06-17-2>. 27. Закон Украины "Про освіту" №1060-XII від 23.05.91 ст.3 п.1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1060-12>. 28. Затраты на высшее образование в Европе // Отечественные записки. – 2008. - №1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://demoscore.ru/weekly/2009/0375/analit01.php>. 29. Именные стипендии, гранты и стипендия фондов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hse.ru/org/hse/studentlife/imstip>. 30. *Кожяева К.* Льготный кредит на образование в Казахстане. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.taxpayers.kz/content/news/index.php?news=16161>. 31. Кредит на образование в Белорусии. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.edubelarus.info/index.php?newsid=27>. 32. *Кривобок Р.* Студенты ВУЗов получают льготные кредиты в трех банках РФ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rian.ru/edu_news/20091217/199822899.html. 33. *Кузьмин О.С., Ходикіна І.Ю., Подольчак Н.Ю.* Развитие финансового механизма инвестирования образовательной сферы // Культура народов Причерноморья. – 2006. – №74. – С.102-107. 34. *Кужанова А.Ж.* Проблема финансирования в современном образовании: поиски, подходы, выводы / CREDO NEW теоретический журнал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://credonew.ru/content/view/50/22/>. 35. *Майбуров И.* Финансирование высшего образования: "национальные особенности" / *И.Майбуров* // Высшее образование в России. –

2004. - №10. - С. 31-37. 36. Матеріальна база і фінансування системи освіти / Стаття 37 - в редакції Закону от 22.03.95 г. N 3682-XII - Ведомости Верховного Совета Республики Беларусь, 1995 г., N 18, ст.200. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.kursach.com/poslednie-novosti/zakonodatelstvo/zakoni/ob-obrazovanii-v-respublike-belarus/page-5.html>. 37. *Нестерова А.Д.* Государственное регулирование экономики: Курс лекций / Калинингр. ун-т. - Калининград, 1997. - 63 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://economich.com/page/economikagost/ist-11-idz-ax248-nf-8.html>. 38. *Нэнси В. Кетеку.* Финансирование высшего образования в США. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.america.gov/st/society-russian/2008/August/20081107173516_xjnommis0.3754389.html. 39. Обзор систем высшего образования стран ОЭСР. Система высшего образования в Австралии. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://window.edu.ru/window_catalog/files/r58689/OECD_6_Australia.pdf. 40. Обзор систем высшего образования стран ОЭСР. Система высшего образования в Австралии. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.oecdcentre.hse.ru/material/OECD_6_Australia.pdf - с.1. 41. Обзор систем высшего образования стран ОЭСР. Система высшего образования Великобритании. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.oecdcentre.hse.ru/material/System%20of%20higher%20education%20in%20Great%20britains.pdf> - с.6. 42. Образование в Германии. Учеба за рубежом. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.studyabroad.ru/guide/germany/>. 43. Образование в Дании. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.allstateedu.kz/view.php?obj=state&id=19>. 44. Образование за рубежом. Система образования в Испании. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.allstateedu.kz/view.php?obj=state&id=12>. 45. Образование за рубежом. Система образования в Швеции. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.allstateedu.kz/view.php?obj=state&id=18>. 46. Образование за рубежом. Шотландия. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.global-link.ru/education/11771190.html>. 47. Обучение иностранных студентов как источник финансирования университетов Великобритании (обзор) // Экономика образования. - 2005. - №3. - с.103. 48. *Опришко В.Ф., Шульженко Ф.П., Шимон С.І.* та ін. Правознавство: Підручник // За заг. ред. *Опришко В.Ф., Шульженко Ф.П.* - К.: КНЕУ, 2003. - 767 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://buklib.net/component?option=com_jbook/task/view/itemid,9999999/catid,104/id,1851/. 49. Особенности образования в Великобритании. Новые игроки на старой сцене. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://news.bcm.ru/doc/7256>. 50. Особенности системы высшего образования Канады. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.znanie.info/portal/ie-education/13.html>. 51. Постанова КМУ "Про затвердження порядку надання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти" №916 від 16.06.2003р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=916-2003-%EF>. 52. Постанова КМУ від 27.08.10р. N796 "Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності". [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. 53. Програма стипендій для молодіжних регіонів Білорусі, постраждалих від Чорнобилья. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://vsekonkursy.ru/?p=552>. 54. Расходы на образование в странах мира. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.yestravel.ru/world/rating/people/education_expenditure/. 55. *Рачук Л.* Пільговий кредит на навчання. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.molbuk.com/vnomer/groshi/133-plgovij-kredit-na-navchannja-dajut-tim.html>. 56. *Рожаева К.* Где получить гранты на образование и проекты. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.kp.md/daily/24411/584850/>. 57. *Семко Г.В.* Сдвиги в структуре финансирования высшего образования /

Г.В. Семко // Экономика образования. - 2004. - №1. - с.65. 58. Система высшего образования в Нидерландах. Координационный совет объединенных организаций российских соотечественников в Нидерландах. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.covog.nl/viewpage.php?page_id=20. 59. Система образования Болгарии. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://dic.edu.ru/information/national_systems/1472/. 60. Система образования в Грузии. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.studyimir.com/425>. 61. Система образования Грузии. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://panasia.ru/main/gruziya/culture/>. 62. Системы финансирования высшего образования в зарубежных странах / Программы курсов повышения квалификации сотрудников международных служб университетов, административно-управленческий персонал, профессорско-преподавательский состав в области международной инновационной деятельности. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.rudn.ru/?page=1217>. 63. *Ситерманн Ж.-Р.* Особенности финансирования образования во Франции. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://quality.petrsu.ru/file/221/economika_obrazovaniya_2007_%E2%84%965%2842%29_70_73.pdf. 64. *Стилиц Дж.Ю.* Экономика государственного сектора / Дж.Ю. Стилиц. - М.: Изд-во МГУ: ИНФРА-М, 1997. - 720с. 65. Стратегічне управління вищим навчальним закладом: монографія / В.М. Озаренко, С.Я. Салига, В.М. Гельман, В.О. Желябін, О.В. Яришко. - Запоріжжя: Класичний приватний університет. - 2009. - 416 с. 66. *Струмили С.Г.* Хозяйственное значение народного образования / С.Г. Струмили. - М.: Наука, 1982. - 471с. 67. *Туймебаев Ж.* Финансирование образования в Казахстане. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.nomad.su/?a=3-201001130016>. 68. Университеты и система высшего образования в Португалии. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.stranaplus.ru/university-i-sistema-vysshego-obrazovaniya-portugalii.html>. 69. *Уэббинг Д.* Поддержка студентов в Нидерландах. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ecsocman.edu.ru/data/689/794/1219/90-93.pdf>. 70. Финансирование высших учебных заведений за счет студентов и выпускников: опыт университетской ассоциации Виттен / Хердеке (ФРГ) // Экономика образования. - 2005. - №1. - с.108. 71. Финансовая помощь для обучения в Словакии. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.studyabroad.ru/grants/sk.php>. 72. *Фридман М.* Политика мешает реформам / М. Фридман // Политэкономия. - 1999. - июнь (№10). - С.2. 73. *Хайек Ф.А.* Дорога к рабству: пер. с англ. / Ф.А. Хайек. - М.: Экономика, 1992. - 176с. 74. *Шестаков Е.* Кредиты студентам бывают бесплатными. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.worldeconomics.ru/about/Kredity_studentam_byvayt_besprocentnyimi.html. 75. ЮНЕСКО: США лидирует по расходам на сферу образования. // Global Education Digest 2007: Comparing Education Statistics Across the World. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://gtmarket.ru/news/state/2007/10/17/1400>. 76. *Яндхиала Б.Г., Тулак.* Глобальные тенденции и финансирование высшего образования. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.ocm.perm.ru/stat/stat_4.htm

НОРД Ганна Леонідівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту Чорноморського державного університету ім. П. Могили

Наукові інтереси:
– розвиток людського потенціалу, фінансування вищої школи

РУДЕНКО Наталя Олександрівна – аспірант кафедри фінансів, обліку і аудиту Чорноморського державного університету ім. П. Могили

Наукові інтереси:
– облік в бюджетних установах, міжнародні стандарти обліку